

MÉSZÁROS TÍMEA – VASS VILMOS

AZ ÉLMÉNYPEDAGÓGIA JELENTŐSÉGE ÉS LEHETŐSÉGEI AZ OKTATÁSBAN

BEVEZETÉS

Sokan voltunk már osztálytalálkozón. Nagyrészt várjuk ezeket a találkozásokat, különösen akkor, ha pár évtized már eltelt az iskolás évek óta. Az elején még feszengünk, jönnek a kötelező mesélős körök, kivel mi történt. Aztán egyre inkább oldódik a hangulat, és előkerülnek azok a történetek, amelyeket még kissé őszesebb hajjal is csillogó szemmel mesélünk egymásnak. Ezek a történetek (jó esetben) azokról az élményekről szólnak, amelyeket átéltünk, amelyek velünk, a barátainkkal, az osztálytársainkkal és nem utolsósorban a tanárainkkal történtek. Nyilvánvaló, hogy az idő ezt egy kicsit megszépíti, ám a történetek magjai komoly pedagógiai üzeneteket hordoznak magukban. Tapasztalataink szerint a történetek egy része a kötelező tanítási órán kívüli tevékenységekről, szakmai kifejezéssel élve, az extra curriculumokról szól.

Farsangokról, ahol a szülőkkel együtt néha még a pedagógusok is jelmezbe öltöztek. Egyikünk maradandó élménye az volt, amikor egy bakelit lemezen (ki emlékszik ma már ilyesmire) megtaláltuk VIII. Henrik királyi udvarának zenéjét. Nem volt nehéz motiválni a gyerekeket arra, hogy érdemes ezt eltáncolni és beöltözni a korabeli jelmezekbe. Az is érdekes volt, hogy ezek a serdülő diákok reggel 7 óra bejáratk az iskolába a próbákra és még élvezték is ezeket. Sőt, jobb kedvük lett, ami nemcsak az egész napjukat tette szebbé, hanem a tanulási eredményeik is javultak. Az is nagy élmény volt, hogy nem meglepő módon, a produkció nagy sikert aratott a farsangon. Megnyertük a fődíjat, ami egy finom torta volt, amit közösen a szülőkkel együtt, jó hangulatban fogyasztottunk el. Nagy szavakkal, ez volt az igazi szociális kompetenciafejlesztés és közösségteremtés. Ám pedagógiai szempontból a legérdekesebb mozzanat az volt, amikor osztályfőnökként észrevételeztem, hogy nekem nem jutott szerep, pedig én is szeretnék részt venni a farsangon. Titokban persze, az ősi didaktikai képzésen felnevelkedve és tanárrá avatva, abban reménykedtem, hogy én leszek a király. Ám az osztály másképp döntött. A király Peti lett, ő volt a legnagyobb termetű az osztályban, míg nekem némi félrenézéssel és még nagyobb nevetések közepette az udvari bohóc szerepét szavazta meg az osztály. Mit lehet ilyenkor tenni? Már láttam magam előtt a kollégák szigorú tekintetét, hallottam a kérdésüket: Mi lesz a tekintélyemmel? Büszkén jelentem (több évtized távlatából is), hogy semmi nem történt a tekintélyemmel. Sőt! A farsangon, beöltözve, én voltam a királyi udvar bohóca, amit azóta sem felejtenek el a volt diákjaim. Fotók és anekdoták őrzik emlékét.

A történetek egy jelentős része osztálykirándulásokról szól, kalandokról, csínytevésekről, szerelmekről és nem utolsósorban azokról a momentumokról, amikor a diákok rájöttek arra, hogy a tanár is ember. Például olyan éjszakai akadályversenyről a hegyekben, ahol az osztályfőnök volt az indító állomás a háromfős csapatok esetében és úgy tervezte, hogy ő lesz az első állomás is, ám a fiúk lehagyták, így eltévedtek és beleestek egy patakba. Másnap a buszban, némi ijedség közepette, ám egyre vagányabban már arról meséltek, hogy mekkora volt, amikor az egész osztály elemlámpákkal őket kereste. Ráadásul a vizes ruháik ott száradtak a buszban, ami némi illatfelhőt is okozott, hogy még jobban megmaradjon az élmény és később az emlék.

NINCS ÚJ A NAP ALATT, AVAGY MI ÁLL AZ ÉLMÉNYPEDAGÓGIA KONCEPCIÓJA MÖGÖTT?

Jelen írás az iskolai környezetben megvalósuló élményalapú tanítás-tanulás jelentőségéről és lehetőségeiről kíván szólni. Az élménypedagógia (Experiential Pedagogy, Erlebnispädagogik) jelenségével és fogalmával az utóbbi években egyre gyakrabban találkozhatunk, megértéséhez azonban érdemes azt a filozófia, a pszichológia és a pedagógia oldaláról is megvizsgálni. Az élménypedagógia rendkívül sokrétű, ennek megfelelően a szakirodalom is több más néven ismeri: *kalandpedagógia, akciópedagógia, szabadidőpedagógia, tapasztalati tanulás, kísérleti tanulás, kooperatív tanulás, aktív tanulás, tevékenységközpontú tanulás, probléma alapú tanulás, place-based tanulás, természetben szerzett tapasztalás, bátorságpróbák*.

Az elnevezések sokszínűségéből is látható, hogy az élménypedagógia különböző csoportokat céloz meg. Egyik súlypontja a társadalmi-oktatási területre összpontosít, és kombinálja a különböző terápiás hangsúlyú és szociálpedagógiai megközelítésekkel, valamint más speciális pedagógiákkal, így pl. a játékpedagógiával és a színházpedagógiával. Bár ez a sokféleség az innovatív, nyitott, modern pedagógiai megközelítés erősségének tekinthető, fogalmi-rendszeri és elméleti szempontból több problémát is felvet (vö. Neumann, 1996). A fogalmi változatosság és az élménypedagógiai diskurzuson belül megfigyelhető határ-összemosódás miatt az élménypedagógia definiálása korántsem könnyű.

Ha a történetiség felől közelítünk a témához, azt tapasztaljuk, hogy az élménypedagógia gyökerei egészen a 17. századig nyúlnak vissza. Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) francia filozófus *Emil, avagy a nevelésről* című, 1762-ben megjelent művében a „természetes nevelés” mellett érvel. Rousseau szerint az ember három hatáson keresztül nevelődik, ezek a természet, az emberek és a dolgok. A természet fejleszti képességeinket és erőinket; az emberek megtanítják, hogyan használjuk ezeket a képességeket és erőket. A dolgok viszont a velük kapcsolatos tapasztalataink és a megfigyelés révén nevelnek minket. Ebből arra lehet következtetni, hogy a tanulás nem annyira a pedagógushoz, mint inkább a természetben lévő objektív dolgokkal való foglalkozás során szerzett tapasztalatokhoz igazodik.

1. ábra: Kísérlet az élménypedagógia fogalmi behatárolására (Mészáros Tímea ábrája)

A Rudolf Steiner (1861–1925) osztrák filozófus, polihisztor által alapított Waldorf-pedagógia nagy hangsúlyt fektet a saját tapasztalatokból származó sokrétű élmény feldolgozására. A környezeti nevelés és az alkotó tevékenységek összekapcsolódása mind a tanítási folyamat anyag- és eszközhasználatában, mind a feldolgozásra, bemutatásra kerülő témákban megnyilvánul. Feladatként jelenik meg a természetben rejlő törvényszerűségek, szabályszerűségek megfigyelése és megragadása vizuális kifejezőeszközökkel. A Waldorf-pedagógia szerint amennyiben a gyermek „szívvel-lélekkel” éli meg a megismerés minden fázisát, akkor ismeretei révén alkotásra is alkalmas lesz. (Mészáros – Egervári, 2021)

John Dewey (1859–1952) amerikai filozófus, pszichológus, oktatási reformer szerint „nem a tapasztalatainkból tanulunk – abból tanulunk, ha reflektálunk a tapasztalatainkra.” A tapasztalat nem elég, hiszen a tanulás olyan komplex, összetett folyamat, amely végigkíséri életünket. Beletartozik az új ismeretek, kompetenciák megszerzése mellett a régiégek aktualizálása, miközben személyiségünk is egyre gazdagodik. Dewey (1902) szerint a gyermek környezete közvetett módon hat a fejlődésére, a tantervi tartalmakat a gyermek tapasztalatába átültetve életközeli, a gyermek eddigi tudásához hozzákapcsolható ismeretet eredményez. (Dewey, 1938, 1963)

A fentiek alapján kijelenthető, hogy nem egy új pedagógiai csodafegyverről beszélünk, sokkal inkább egy olyan oktatásfilozófiáról, amely a közvetlen tapasztalatokat, élményeket a tanulási környezetbe és a tartalomba oltja. Az élménypedagógia nem egyenlő a tapasztalati tanulással; bár a tapasztalati tanulás egy alterület, és az élménypedagógia módszertana szerint működik. Nem egyenlő az ún. extrakurrikuláris tevékenységekkel, bár sok esetben a tanítási órán kívüli akciókban nyilvánul meg. Nem egyenlő a szabadidős programokkal, bár gyakran a szabadidős tevékenységhez kapcsolódik, ott valósul meg. A sor tovább folytatható, az elnevezések gazdagsága megelőlegezi a különbségeket. Ami mindennek előtt fontos, az a hagyományos szabadidős tevékenységektől, sportoktól való megkülönböztetés. Bár az élmény, a felfedezés és a kaland és a tapasztalás áll az előtérben, a tevékenységek ez esetben mégis mindig oktatási célhoz kapcsolódnak.

Az Association for Experiential Education (Szövetség az élménypedagógiáért) az élménypedagógiát „olyan filozófiának tekinti, amely számos módszertan alapjául szolgál, amelyben a pedagógusok céltudatosan vesznek részt a tanulókkal közvetlen tapasztalatszerzésben és célzott reflexióban tudásnövelés, készségfejlesztés, értékteremtés, a közösségért és a közösségen végzett munka céljából.” (n.a.)

A FELSŐOKTATÁS GYAKORLATA

Következzen most egy példa a felsőoktatásban végzett pedagógiai gyakorlatunkból, fókuszban az élménnyel.

Tanító szakos hallgatókról lévén szó, célunk a módszertani kérdések élményalapú megközelítése volt egy tevékenység-központú rendszer keretében. Az alábbi foglalkozás kulcsfontosságú része az indítás, egy olyan izgalmas kérdés, téma feldobása, illetve egy olyan jelenség megvitatása, mely csodálatot kelt, kérdéseket vet fel és egyben inspirál. A *Bábel tornya* munkanevet viselő alkotási folyamat a közismert bibliai történettől indul. Feltettünk egy vizuális kérdést, melyet a hallgatók saját szemléletük szerint oldhattak meg. Ehhez anyagokat és eszközöket biztosítottunk, nagy hangsúlyt fektetve az érzékszervi, empirikus tapasztalatokra, minőségi alapanyagokat és hulladékot egyaránt használva. Szempontként szerepelt, hogy a hallgatók önbizalma és alkotói kifejezésformái megnyíljanak, és az itt szerzett élmények elkísérik, megtermékenyítsék saját pedagógiai eszköztárukat. A hangsúly a közös alkotás – itt a térben történő installáció – során megtapasztalt élményen volt, nem a produktum esztétikumán. Ennek során alkalmam nyílt a sikerek és a kisebb kudarcok (széteső konstrukció, vagy a nem megfelelő kommunikáció miatt meghíúsult, félrement design) megélésére, melyek kezelése szintén a koncepció részét képezte. A szokatlan témafelvetéssel, téri-vizuális feladattal kreatív megoldóképességet fejlesztünk ki, melyet később más területeken, más problémáknál is alkalmazni tudnak. A hallgatók az alkotási folyamat során kutattak, beszélgettek, szöveget írtak, vágtak, festettek, illesztettek, ragasztottak, építettek, bontottak, összeraktak, azaz újra és újra átalakították a verbális és vizuális formákat. Igyekeztek egy közösen megfogalmazott gondolatot, szimbólumot átültetni térbeli alkotásba. A térnek – jelen esetben az osztályteremnek – több szempontból is kiemelt szerepe

volt. A berendezés részei, pl. a padok, székek, állványok és paravánok szabadon mozgathatók, így a tér is szereplővé vált az alkotási folyamatban. A helységben uralkodó *kreatív káosz* a tárgyak közötti szabad kapcsolatteremtést hivatott támogatni. A közösen megformált objektumokat végül digitális eszközökkel, színes fényekkel át- és megvilágítva dokumentálták. Mi, oktatók, ebben a folyamatban facilitátori szerepben, a hallgatók közti „ragasztóként” jelentünk meg, akinek elsődleges szerepe a közös élmény, a tanulási folyamat segítése. A tevékenységeket szóban történő összegzéssel, önreflexióval zártuk, a hallgatók visszajelzést, megerősítést adtak és kaptak egymástól az egyéni és a közös tevékenységükre vonatkozóan, így más, a sajátjuktól eltérő, külső szempontokat is képbe hoztunk.

2. ábra: Babel tornya (Mészáros Tímea felvétele, 2022)

MI AZ ÉLMÉNY?

Ahhoz, hogy megérthessük az élménypedagógia jelentőségét a felsőoktatásban, érdemes az élménnyel kapcsolatos hallgatói és oktatói előzetes tudást (nézeteket, hiteket, tapasztalatokat) feltérképezni.

„Élmény számomra a kreatív munka lehetősége, amikor szabad kezet kap az ember, akár minimális támpontokkal el látva. Legyen lehetőség új vagy újragondolt, gyakorlatban használható módszereket megismerni vagy csak ötletbörzézni azon, ki, hogyan kivitelezne dolgokat. Élmény az, hogy aktív részese lehetek egy folyamatnak, beszélgetésnek, előadásnak.” (Jakab Henrietta, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, az Óvodai és elemi pedagógia volt hallgatója)

„Az élmény véleményem szerint mindenkinek más. Nem feltétlenül az elért siker az élmény, hanem az oda vezető út. Például a könyv olvasás vagy egy tanfolyam, felsőoktatási képzés elvégzése. Az élmény utat nyit és kíváncsivá tesz, átlépi a magunk által felépített határokat.” (Prihoda-Kiss Beáta, PTE-BTK, Neveléstudomány MA, Kora gyermekkor pedagógiája, másodéves levelezős hallgató)

„Az élménypedagógia a felsőoktatás vonatkozásában számomra azt jelenti, hogy a tanulás/tanítás aktív cselekvő folyamatok mentén zajlik, miközben a tevékenységek, a feladatok pozitív érzelmi többletet generálnak a hallgatókban és az oktatóban egyaránt. A tanulás során olyan közös élmény formálódik hallgató és hallgató, valamint hallgatók és az oktató között, ami meghatározó lehet a későbbiekben. A közös élmény olyan értéktérítő megtapasztalás, ami alapjaiban meghatározhatja a tanulóhoz kapcsolódó attitűdöt. Számomra az élményadás/élményben részesülés olyan eszköze a pedagógiai repertoárunknak, amit létfontosságúnak tekintek.” (Dr. Kubinger-Pillmann Judit, egyetemi docens, Pannon Egyetem MFTK Digitális Módszertani Intézet, Pannon Egyetem Tanárképző Kar, informatika-magyar nyelv és irodalom szak, a kultúrelméleti szakirány volt hallgatója)

„A felsőoktatásban is olyan pozitív érzelmi töltetű pillanatok megteremtése, amelyek aztán életérzéssé válnak. Szerintem ez ivódik igazán bele a hallgatókba. Nem a »mit tanít«, hanem a »milyen érzést tud kiváltani«. Erről viszont azt gondolom, hogy szervesen kapcsolódhat a pedagógus személyiségéhez.” (Sýkora Hernády Katalin, Selye János Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, elsőéves hallgató)

„Mindenképpen valami olyan, ami emlékezetes, különleges, nem hétköznapi és mindemellett gyakorlati.” (Laczkó Georgina, ELTE PPK felsőoktatás pedagógia szak volt hallgatója, angol tanár, Helen Doron Hungary)

„Szerintem nekem bármilyen tanulási közeg, óra, gyakorlat, ahol nem csak a kivetítőt bámultuk csendben. Szóval már egy interaktívabb, közvetlenebb tanár-hallgató atmoszféra is jobb élményt nyújtott.” (Hujber Soma, Budapesti Metropolitan Egyetem, Communication and Media Studies, az integrated media specializáció volt hallgatója)

A Magyar nyelv értelmező szótára szerint az élmény: 1. Olyan esemény, történés, amelyet az ember lelkileg is átél, s amely mélyebb hatást tesz rá, ill. az a lelki folyamat, amellyel bizonyos jelentősebb eseményeket, történéseket a saját maradandó lelki tartalmává alakít. 2. (lélektan) Az átélő tudatnak közvetlen, szemléletes, a gondolkodás és ítélő tevékenység számára mintegy nyersanyagként adott tartalma; tapasztalás.

Ezzel pedagógusként tisztában vagyunk, ezért is keresünk újabb és újabb lehetőségeket a tanulók eléréséhez. Egy ilyen módszer az élményalapú oktatás, mely az emocionális, élményszerű elemeket helyezi a középpontba. Maga az élmény egy

olyan tanulási eszköz, amely a tanuló tevékenységébe ágyazódik be. A fogyasztói élmény kialakulásának folyamatáról elmondható, hogy motivációkon alapszik, amelyek egy érzékelési, majd tanulási fázis során bontakoznak ki, hatásuk pedig a változás megvalósulásában teljeseedik ki. Napjaink fogyasztói számára az optimális élmény szintjét legfőképpen a termék egyedisége, autentikussága határozza meg. Emellett kiemelkedő szerepe van annak, hogy a kapott élmény komplex eszközként, egy témát körülölelve, lehetőség szerint mind az öt érzékszervünkre pozitív benyomást gyakorolva kerüljön kialakításra.

Az élmény fogalma megközelíthető mind oktatói, mind hallgatói oldalról. Az első esetben élmény alatt olyan eseményt értünk, amely megmozgatja, bevonja, leköti a hallgatót, míg a hallgató felől nézve az élmény események során létrejövő interakciók élvezetes, szórakoztató és emlékezetes megéléséből származik. A hallgató által vágyott és keresett tanulási élmények mögött nagyon sokféle és egyéni motivációk állhatnak. Jellemzően előforduló motivációs tényezők az izgalom és kaland keresése, az újdonság, az új ismeretek elsajátítása vagy a másokkal való játékos együttlét. Ha pedagógusként valamilyen élményelemmel szeretnénk megszólítani tanítványainkat, rengeteg lehetőség közül választhatunk. Minden ilyen típusú tevékenységben közös elem, hogy a tanuló egy szó szerinti és átvitt értelemben is megmozgató élmény keretein belül találkozzon a megvitatni kívánt témával. Az élményalapú oktatás sikerének kulcsát a megfelelő célok megfogalmazása és azok szem előtt tartása jelenti. Ilyen cél lehet például a figyelem felkeltése, a feldolgozni kívánt téma népszerűsítése, középpontba helyezése, a tanulókkal való interakció növelése vagy akár a közösségépítés. Egy sikeresen megtervezett és menedzselte tanulási élmény segítheti a hallgató/tanuló azonosulását a témával és fokozza a közösségben való aktivitását.

Az élményalapú tanítás, ill. tanulás vonatkozásában számos pozitívum emelhető ki. Legtipikusabb jellemzője a résztvevői aktivitás: az események során a tanulók ötletelnek, feladatokat oldanak meg, alkotnak (rajzolnak, festenek, konstruálnak, számolnak, kutatnak, énekelnek, szövegeket írnak stb.), beszélgetnek, megvitatnak, érvelnek, elemeznek, azaz nélkülözhetetlen részévé válnak az élménynek, s ezzel a tanulási folyamatnak. A „*tananyag*” a résztvevők által életre kel, megadva a kapcsolódás kialakulásának esélyét.

A visszajelzésekből kiderült, hogy az élményalapú tanulás akár szórakozási, kikapcsolódási lehetőséget is jelenthet, nyitottabbá téve a résztvevőket az új ismeretek megszerzésére. Ahogy nincs két egyforma tanítási nap, vagy két egyforma tanulócsoporthoz, úgy az élmények világáról is elmondható, hogy azok egyediek és általában megismételhetetlenek, ami erőteljesen növelheti a résztvevők aktivitását. Hatásuk hosszú távú, hiszen az élmény másnap, egy hónap vagy akár évek távlatából is jelentékeny marad. Egy jól megtervezett tanítási-tanulási koncepciót a hallgatókkal való magas minőségű kapcsolattartás is hatékonyabbá teheti.

ÖSSZEGZÉS

Az élmény mint közösségformáló esemény nem mai találmány. A történelemkönyvekből pontosan tudjuk, hogy már a római császárok is tisztában voltak vele, mire van szüksége a népnek: kenyérre és cirkuszra. Napjainkban a „*cirkusz*” már inkább a tanulók közelébe kerülést, a velük ápoltt közvetlen kapcsolatot és az élményszerűséget szolgálja. Ráadásul több írásban is felbukkan az a gondolat, hogy az egyes tantárgyak tanyagát is élményszerűbbé lehet tenni és ez lesz azonos az élménypedagógiával. Ez körülbelül olyan, mint amikor egy-egy étel elkészítésénél, a főzés végén észrevesszük, hogy kissé sótlan, amit hamarosan tálni szeretnénk. Sózunk, fűszerezünk, ám az étel íze mégsem lesz az igazi. Így van ez a tantárgyi tananyagok élményszerűbbé tétele esetében. Nota bene, első megközelítésben még érdekes és izgalmas is lehet, hiszen megszakítja és megváltoztatja a tanóra eddig megszokott algoritmusát és unalmas menetét. Ám meglátásunk szerint az élménypedagógia ennél lényegesen több.

Az élménypedagógia filozófiája számos különböző gyakorlatot, módszertant fűz összefüggő egészé. Szorosan kapcsolódik számos más oktatási elmülethez, azonban nem szabad összemosni a progresszív oktatással, a kritikai pedagógiával, a közösségi munkával vagy a konstruktivizmussal. Az élménypedagógia az oktatás egyik olyan területe, amelyre nagyon nehéz egyértelmű meghatározást találni. A hangsúly a személyiségfejlődésén van, amelyre leginkább a közösségben és a közösség által kerül sor. A legkülönbözőbb élményeken keresztül a résztvevőknek lehetőségük nyílik jobban megismerni egymást és önmagukat. Fontos cél, hogy kialakuljon a saját határaik, korlátaik, kompetenciáik érzékelése, megtapasztalása. Összefoglalva, a tapasztalatgyűjtés az asszertivitás és az önbizalom fejlesztése, a saját határok megismerése, az észlelőképesség fejlesztése, a reflektív gondolkodás, a csapatszellem és együttműködési készségek, a kezdeményező-készség fejlesztése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DEWEY, John (1902): *The Child and the Curriculum*. The University of Chicago Press.
- DEWEY, John (1938, 1963): *Experience and Education*. New York, USA, Collier Books.
- BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László (szerk.) (1962): *Magyar értelmző kézikötár*. URL: <https://ertelmezo.oszk.hu/kereses.php?kereses=%C3%A9lm%C3%A9ny> (Letöltés ideje: 2023. 01. 29.)
- MÉSZÁROS Tímea – EGERVÁRI Júlia (2021): *A place-based projektek sajátosságai a kreativitás kontextusában a Waldorf-pedagógián keresztül*. OXIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat, 2021/1, 21–45. doi: 10.35405/OXIPO.2021.1.21
- NEUMANN, Peter (1996): *Das Wagnis als sportpädagogische Perspektive*. In: *Zeitschrift für Erlebnispädagogik*, 16, 4, 3–15.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques (1762): *Emil, vagy a nevelésről*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/66903/66903-h/66903-h.htm> (Letöltés ideje: 2023. 01. 29.)
- n.a. *What is Experiential Education?* url: <https://www.aee.org/what-is-experiential-education> (Letöltés ideje: 2023. 01. 29.)